

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA YO‘NALISHIDA IXTISOSLIK MODULLARI MAZMUNIDA INTEGRATSIYANING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Saypillayeva Hilola Barot qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Pedagogika-psixologiya va musiqa
yo‘nalishlarida masofaviy ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Pochta manzili: hsaypillayeva@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ilmiy bilimlarning integratsiyalashuv tendentsiyasining rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish asosida uning asosiy qonuniyatlarini aniqlash, ixtisoslik modullarining asosiy tarkibiy qismlarining eksponensial o‘shishiga mos keladigan integratsiya jarayonlari tezligi va murakkabligining oshishi, integratsiyalashuv jarayonining notekisligi, aniq integratsiya qiluvchi omillarning o‘zgarishi, ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy taraqqiyotni rivojlantirishda integratsiyaning progressiv rolini oshirish kabi dolzarb masalalar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar. Integratsiya, pedagogika, psixologiya, ixtisoslik modullari, didaktik imkoniyatlari.

Аннотация. В данной статье на основе изучения особенностей развития тенденции интеграции современных научных знаний, выявления ее основных закономерностей, увеличения скорости и сложности интеграционных процессов, соответствующих экспоненциальному росту основных выделены компоненты модулей специализации, неравномерность интеграционного процесса, смена конкретных интегрирующих факторов, научно-актуальные вопросы, такие как повышение прогрессивной роли интеграции в развитии технического и социального развития.

Ключевые слова. Интеграция, педагогика, психология, модули специализации, дидактические возможности.

Abstract. In this article, based on the study of the characteristics of the development of the trend of integration of modern scientific knowledge, the identification of its main laws, the increase in the speed and complexity of the integration processes corresponding to the exponential growth of the main components of the specialization modules, the unevenness of the integration process, the change of specific integrating factors, scientific-current issues such as increasing the progressive role of integration in the development of technical and social development are highlighted.

Keywords. Integration, pedagogy, psychology, specialization modules, didactic possibilities.

Integratsiya to'laqonli ilmiy tushuncha sifatida pedagogikada 80-yillarning birinchi yarmida ijtimoiy hayotning iqtisodiy, siyosiy, axborot, madaniy va boshqa sohalarida jadal rivojlanayotgan o'zaro bog'liq jarayonlar fonida paydo bo'ldi. Bu vaqtga kelib u falsafiy va ilmiy adabiyotda allaqachon mustahkam o'rin olgan edi. Shunga qaramay, fanimizda integratsiya o'qituvchilarning zamonaviy zamon bilan hamnafas bo'lish istagi tufayli kontseptsiyani ilmiy faoliyatning boshqa sohalaridan oddiygina ko'chirish natijasida vujudga keldi, deb taxmin qilish noto'g'ri bo'ladi.

Integratsiya muammosi na faylasuflar, na metodistlar, na siyosatchilar jiddiy qiziqmagan paytda ham o'qituvchilar tomonidan faol muhokama qilindi. Pedagogikadagi bu kategoriya ilmiy ongning murakkab dialektik o'zgarishlar mahsuli bo'lib, u ba'zi opportunistik intilishlarga bo'ysunmaydi. Ammo u jahon madaniyati yutuqlarini va ba'zan mahalliy ta'limni rivojlantirishning dramatik tajribasini o'zlashtirdi.

Yigirmanchi asr ta'limida integratsiya tarixi, albatta, uchta sifat jihatidan farq qiladigan bosqichlarga tuzilgan[2]:

- asr boshi – 20-yillar – fanlararo asosda muammoli va kompleks ta'lim (mehnat maktabi);
- 50-70-yillar - fanlararo aloqalar;
- 80-90 yil - haqiqiy integratsiya.

Ta'lim tizimini muammoli-kompleks, yaxlit asosda yaratishga birinchi amaliy urinishlar asr boshlarida AQSHda J.Dyui, 20-yillarda Sovet Rossiyasida S.T.Shatskiy, M.M.Rubinshteyn va boshqalar tomonidan amalga oshirilgan. Bu yangi mamlakatimizda qabul qilingan yo'nalish, mehnat maktabi nomi bilan pedagogika tarixiga kirgan tajriba uchun mumkin bo'lgan amaliy amalga oshirishning barcha to'liqligi. Unda o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy printsipti "hayot komplekslari usuli" edi. Integratsiyalashgan usul (yoki loyiha usuli) ma'lum bir umumiy muammo atrofida turli mavzulardagi bilimlarni birlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu o'quv jarayonini fanlararo asosda tashkil etishning birinchi amaliy tajribasi edi.

1931 yilda bu katta tajriba yopildi va qattiq tanqidga uchradi. Mehnat maktabida ta'lim mazmunini tashkil etishning yangi tamoyili amalga oshirildi. An'anaga ko'ra, sub'ekt-sentrizm shunday harakat qildi: bilimlar har biri u yoki bu didaktik qayta ishlangan fan sohasini ifodalovchi sub'ektlarga tizimlashtirildi. Integratsiyalashgan ta'lim muayyan muammolar atrofida ko'p tarmoqli bilimlarni birlashtirishni va qat'iy qarama-qarshi bo'lgan sub'ekt-sentrizmni o'z ichiga oladi. O'sha yillardagi inqilobiy ruhdagi "eski"[3] ta'limning kamchiliklarini tanqid qilish uning tubdan inkor etilishiga olib keldi. Yangi maktab mafkurachilarining e'tiqodiga ko'ra, "eski emas, yangisi bilan to'ldirilishi kerak, balki pedagogik hayotda saqlanib qolgan narsa tabiiy

ravishda yangi tuzilishga kiritiladi". Fanlararo integratsiyaning amalda isbotlangan muvaffaqiyatsizligi aslida eski va yangi maktablarni, predmet-sentrizm va murakkablikni (fanlararo integratsiya) aniq qarama-qarshi qo'ygan pedagogik tafakkurning inqilobiy uslubining hayotiy emasligining ifodasi edi.

1958 yilda "Maktabning hayot bilan aloqasini mustahkamlash va SSSR xalq ta'limi tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida" qonun qabul qilindi. Shu vaqtdan boshlab integratsiyaning yangi bosqichi - fanlararo aloqalar bosqichi boshlanadi. 50—60-yillarda ular asosan fan va kasbiy bilimlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash nuqtai nazaridan ko'rib chiqildi. 70-yillarda fanlararo aloqalar muammosini tushunish yangi yo'nalish kasb etadi. Sovet o'qituvchilarining asosiy e'tibori endilikda maktab fanlari ta'limini ishlab chiqarish ta'limi bilan muvofiqlashtirish imkoniyati emas, balki mazmunli, tizimli, didaktik ta'limni yo'lga qo'yish va rivojlantirish istiqboliga qaratilgan. maktab o'quv fanlari o'rtasidagi munosabatlar[1].

Fanlararo aloqalar yordamida hal qilinishi kerak bo'lgan vazifalar mehnat maktabining vazifalaridan printsipial jihatdan farq qilmadi: o'quvchilarning yaxlit dunyoqarashini shakllantirish, bilimlarni ularning hayoti jarayoniga kiritish, modellashtirish. tabiat va ijtimoiy hayotning ta'lim tizimi ularning tabiiy organik yaxlitligi, bolaning madaniyat olamida faol va ongli ishtiroki va boshqalar. Shu bilan birga, 50-70-yillar pedagogikasi mehnat maktabining asosiy kamchiligini bartaraf etdi, bu uning amaliy nomuvofiqligini aniqladi: u sub'ekt-sentrizm va fanlararo (integratsiya) qarama-qarshiligidan butunlay voz kechdi. Ikkinchisi mavjud ta'lim tizimini yo'q qilmadi va sub'ekt-sentrizm tamoyiliga yaxshi didaktik qo'shimcha bo'lib xizmat qildi.

Biroq, 70-yillarda bu muammo yanada tizimli va chuqurroq o'rganilgach, fanlararo pedagogik ongda hayratlanarli o'zgarishlar yuz berdi. Bu ko'pchilik tadqiqotchilar tomonidan didaktikaning printsipi sifatida tushunila boshlandi: "Ta'lim jarayonida voqelik aloqalarini aks ettiruvchi fanlararo aloqalar ob'ektiv dunyo qonuniyatlarining ifodasi bo'lib, o'zining falsafiy va didaktik ahamiyatiga ko'ra o'ziga xos xususiyatni belgilaydi. o'qitishning mazmuni, usullari va shakllari. Shuning uchun fanlararo aloqalarni sovet pedagogikasi (didaktika) tamoyillaridan biri deb hisoblash uchun barcha asoslar mavjud" (Loshkareva N.A.). Ya'ni fanlararo aloqa (didaktik tamoyil sifatida) o'z ta'sirini ta'lim jarayonining barcha tarkibiy qismlariga va ta'lim-tarbiya jarayonining barcha tarkibiy qismlariga kengaytiradi. ta'lim jarayonini qurish asosini yotadi va oldindan belgilab beradi[3].

Ushbu maqola ta'lim haqiqatiga mos kelmaydigan ko'rinishi mumkin, chunki amalda fanlararo aloqalar o'rnatiladi. Biroq, uning paradoksal tabiatida mantiqiy chuqurlik va tarixiy haqiqat bor.

Intersub'yektivlik printsipli oqilona kuchni o'z ichiga oladi: u yaxlit ta'lim jarayonini tashkil etishga intiladi, lekin sub'ekt-sentrizmni inkor etish bilan emas, balki uning asosidir. Subyektivlik sub'ektivlikni rivojlantirish vositasi, ta'limni sifat jihatidan yaxshilash istagi va shu bilan birga o'tmishdagi ijobiy narsalarni yo'qotmaslikdir. Biroq intersub'ektivlikni didaktika tamoyili sifatida tushunish pedagogik tafakkurning tabiatini sezilarli darajada o'zgartirdi: hodisa asosga aylandi, hosila hosil bo'ldi, vosita sababga aylandi. "Fanlararo aloqalar" tushunchasining o'zi o'zining shakli va unga kiritilgan yangi mazmun o'rtasida halokatli ziddiyatga kirdi. Agar fanlararo didaktika tamoyili bo'lsa, fanlararo aloqalar unga bog'liq bo'la olmaydi. bu endi dominant didaktik tamoyil emas - ob'ektivlikdan. Shakl (fanlararo aloqalar) va yangi mazmun (didaktika tamoyili) o'rtasidagi ziddiyat tabiiy ravishda shaklning o'zgarishiga olib keldi: 80-yillarda fanlararo aloqalar tushunchasi o'z o'rnini integratsiya tushunchasiga bo'shatib berdi.

80-90 yillar mahalliy pedagogikada integratsiya jarayonlari rivojlanishining uchinchi bosqichi - integratsiyaning o'zi bosqichini tashkil etadi. 90-yillarda integratsiyalashgan kurslarni yaratish bo'yicha ommaviy harakat o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqdi. 90-yillarning integratsiyasi - asrning boshidan boshlab integratsiyalashgan ta'limning ilmiy jihatdan yanada rivojlangan g'oyasi. Fanlararo ishning zamonaviy tadqiqotchilarining aksariyati uning didaktik tamoyil sifatida ta'riflanishiga rozi bo'lishadi. Shu bilan birga, tarixiy tajriba integratsiyani ob'ektivlikdan ajratishga, ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'yishga imkon bermaydi. Integratsiya - bu ob'ektivlik bilan bog'liq bo'lgan narsa, uni boshqasi sifatida nazarda tutadi[2].

Integratsiyani eng muhim didaktik tamoyillardan biri sifatida e'tirof etish o'rinli bo'lar edi, u umuman ta'lim tizimini tashkil etishni belgilaydi. Shunda xolislik pedagogik jarayonda integratsiya usulini amalga oshirishning eng umumiy shakliga aylanadi. Bunday holda, "akademik fan" va "fan ichidagi integratsiya" tushunchalari bir xil bo'ladi. Bunday yondashuv fan ichidagi tizimli aloqalar darajasida ilmiy tadqiqot olib borish, o'qitishning individual protsessual va funksional komponentlarini tahlil qilish va sintez qilish imkonini beradi. Har qanday fanni murakkab tizim sifatida ko'rib, biz o'quv predmeti doirasida sodir bo'ladigan jarayonlarni avtonom didaktik tizim sifatida modellashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratamiz. Modellashtirish ilmiy-nazariy (empirikdan farqli ravishda) tafakkurning belgisidir. Demak, integrativ

metod pedagogikada nazariy tadqiqotning umumiy ilmiy usullaridan foydalanish istiqbollari ochadi.

Shunday qilib, biz integratsiyani an'anaviy fan ta'limi tizimini umuman belgilaydigan genetik printsip sifatida tushuna boshlaymiz. Ushbu tamoyilning yanada rivojlanishi sifat jihatidan yangi tizimni - bu tizimga qarshi turmaydigan, balki uning ustiga quriladigan va uni o'zining funktsional asosi sifatida to'liq saqlab qoladigan yaxlit ta'lim maydonini shakllantirishi mumkin. Bunda matematik nazariyalar son tushunchasidan kelib chiqqanidek, integratsiyadan yangi nazariy didaktika ham olinishi mumkin.

Ehtimol, inson tabiati o'z mohiyatiga ko'ra yaxlitdir va insondagi bu yaxlitlik birlamchidir: ham moddiy qobiq darajasida (o'zaro ta'sir qiluvchi kimyoviy, fiziologik, ruhiy jarayonlar); va shaxsiy xabardorlik darajasida; fikrlash darajasida esa - mantiqiy, obrazli, assotsiativ. Binobarin, integratsiya estetik, kognitiv, tarixiy-genetik, ijtimoiy-funksional jihatlar uyg'unligida ifodalangan o'zini va o'zini o'rab turgan olamni bilishning tabiiy usulidir.

Darsda turli mavzularni birlashtiradigan o'qituvchi bilim mohiyatidagi ziddiyatlarni hisobga olishi va fikrlash me'yorlarini yengish jarayonida o'z ishida o'zgaruvchan va doimiy, takroriy va noyob, tasodifiy va tabiiy, aniq va aniq narsalarga tayanishi kerak. intuitiv, ularning bir mavzu doirasida ham, bir nechta o'rtasidagi o'zaro ta'sirining o'lchovini toping. Atrofimizdagi dunyo haqidagi umumlashtirilgan g'oyalargina uni to'g'ri yo'naltirishga imkon beradi. Integratsiya shaxsni modellashtirishni tezlashtiradi, o'rta maktab o'quvchilarida sog'lom munosabat uchun turtki bo'lib xizmat qiladi, ular ongida falsafiy tamoyillarni tarbiyalaydi.

Bugungi kunda adabiyotda ta'limda integratsiya tamoyilini amalga oshirishning mumkin bo'lgan yondashuvlarini tahlil qilganda, mualliflar ta'lim maqsadlari va natijalarini belgilashda bir ovozdan: bir nechta o'quv fanlarining aloqa sohalarini ko'rsatish uchun emas, balki ularning organik real aloqasi orqali. o'quvchilarga atrofimizdagi dunyoning birligi haqida kerakli g'oyani berish. Integratsiyalashgan ta'lim natijalari o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda namoyon bo'ladi. Bu nafaqat o'quv va kognitiv faoliyatni faollashtirish, tizimlashtirish, optimallashtirish, balki madaniy savodxonlikni (lingvistik, axloqiy, tarixiy, falsafiy) o'zlashtirishga yordam beradi. Madaniyat turi inson ongining turini belgilaydi, shuning uchun zamonaviy maktabda integratsiya juda dolzarb va zarurdir.

Integratsiyaning ijtimoiy ahamiyati bolalarni rivojlanishning bir xilligidan qutqaradigan jamlangan bilimlarni o'zlashtirishidir. Integrallarning yo'qligi faqat tor idoraviy qarorlar qabul qilishga qodir bo'lgan tor mutaxassislarni keltirib chiqaradi, ular allaqachon xalq xo'jaligi, iqtisodiyot va ekologiyaga katta zarar yetkazgan.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, ta’lim tizimini tubdan isloh qilish va uni zamon talablariga to‘laqonli mos ravishda o‘zgartish hamda integratsiyalashgan ta’lim muhitida ixtisoslik modullarining didaktik ahamiyati muhim masala sifatida o‘z o‘rnini yo‘qotgani yo‘q. Bugungi kunning har qanday o‘zgarishi albat, rivojlanish va o‘sish uchundir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Danilyuk A.Ya. Metamorfozlar va ta’limda integratsiya istiqbollari // Pedagogika - 1998 - No 2, 8-bet.
2. Kolozhvari I., Sechenikova L. Integratsiyalashgan darsni qanday tashkil qilish kerak? //Pedagogik ish texnologiyasi - 1996 - No 1, 87-bet.
3. Yataikina A.A. O‘qitishga kompleks yondashuv to‘g‘risida // Maktab texnologiyalari - 2001 yil - 6-son, 10-bet.